

УДК 321.12

РАЦІОНАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ТА ІДЕАЛЬНА ДЕМОКРАТІЯ У КОНЦЕПЦІЇ ГЕНРІ СИДЖВІКА

Зіновій Буричко

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
філософський факультет, кафедра теорії та історії політичної науки,
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна*

Розглянуто теорію англійського ліберала й утилітариста Г. Сиджвіка раціонального впровадження ідеальної державної системи, якою є демократія. Визначено, що впорядкування відносин та регулювання суспільного життя не може бути лише раціональним, а повинно ґрунтуватись на моральному, часто інтуїтивному, законі.

Ключові слова: лібералізм, утилітаризм, демократія, вище благо, рівність, представницький уряд, інтуїтивізм, гедонізм, мораль, моральний закон.

Ліберальна теорія, що виникає у XVIII ст., пропонувала організувати суспільство, дотримуючись принципів свободи та поваги прав людини. Однак суспільна практика, історичні традиції, економічна ситуація в усі часи потребують вичерпної та конкретної програми з реалізації вищого блага та ліберальних цінностей. Англійський філософ Г. Сиджвік (1838–1900) намагався знайти раціональні методи побудови належної системи врядування, яка б підтримуючи цінності лібералізму, сприяла максимальному благові багатьох людей. Філософ намагався використовувати емпіризм та ідеалізм, стверджуючи, що саме між ними є істина, прагнув логічно сприймати дійсність, оцінювати свої дії. Сучасники називали його «англійським Гегелем».

Учений працював над створенням теорії, на основі котрої можна було б визначити суспільне благо й оптимальну модель політичного устрою. Така спроба може видатися сучасникам непристосованою, нереалізованою. Однак, для лібералізму як ідеології погляди Г. Сиджвіка відкрили нові напрямки для обговорення зазначеного питання, що мають місце і в XX ст. Саме тому ми маємо на меті проаналізувати концепції мислителя у контексті цінностей лібералізму та можливостей раціональної побудови політичної спільноти. У зв'язку з цим постали такі завдання: визначити розуміння ідеальної форми державного врядування; описати інститути й ознаки демократії як єдиного можливого раціонального порядку; сформулювати цілі демократії; охарактеризувати регулятори суспільного життя, запропоновані Г. Сиджвіком.

Питання ліберальних теорій викликають жваве зацікавлення в політичній науці, але концепція Г. Сиджвіка залишається поза увагою політологів. Зазвичай лише англійські філософи й теоретики політичної науки вивчають творчість цього автора. Так, С. Колліні аналізує політичний порядок та розвиток у теорії Г. Сиджвіка; Дж. Клопенберг визначає особливості традиціоналізму філософа. Натомість етика та філософія приділяють достатньо уваги мислителеві. Наприклад, російська дослідниця

О. Артемьева розглядає раціоналізацію моралі та розуміння вищого блага Г. Сиджвіком. Японський дослідник Дайасукі Накаї проаналізував соціальну філософію англійського ліберала, його вплив на етику й економічні проблеми. На нашу думку, політична концепція Г. Сиджвіка доповнює інституційний вираз лібералізму, розкриває глибше розуміння системи цінностей. Мислитель намагається максимально технічно підійти до відповіді на питання про політичну організацію людства, що відображає принципи лібералізму.

Теорія Г. Сиджвіка розкрита у працях: «Методи етики» (1874), «Принципи політичної економії» (1883), «Начала політики» (1891). В основу його вчення покладено концепції Дж. Мілля й утилітаризм Дж. Бентама; воно безпосередньо пов'язане з подіями історичної епохи. Мислитель намагається розв'язати нагальні проблеми того часу. Це втрата віри в релігію, що зумовила переосмислення моралі, й постійна боротьба між лібералами та консерваторами у парламентах, і сутички в Ірландії, й імперський статус Британії, яка володіла багатьма колоніями. Окрім того, вже з XVIII ст. – період формування держави *laissez faire*, заснованої на утилітаризмі Дж. Бентама й Дж. Мілля, держава «нічний сторож» робила спроби регулювати відносини; спостерігалось помітне зростання благополуччя.

Міркування про політичну спільноту поєднані з поглядами про етику, адже і політиці й етиці необхідно визначати мету суспільства. Етика пов'язана з раціональними процедурами – методами етики, котрі допомагають установити, як за власною волею повинні чинити індивіди, що би правильно зробити в кожній конкретній ситуації. Вона вивчає принципи, котрі регулюють належні дії та поведінку, і визначає положення, справедливі для індивіда. Натомість політика встановлює, що є справедливим для суспільства. Для визначення блага та належної справедливої поведінки Г. Сиджвік вводить поняття «етичний гедонізм» [8]. Етичний гедонізм охоплює егоїстичний гедонізм (зокрема й епікурейство) та універсалістський гедонізм (у тому числі утилітаризм). За егоїстичним гедонізмом кожна людина прагне власного щастя; за універсалістським – кожна людина повинна прагнути щастя всіх людей і сприяти йому. Егоїстичний і універсалістських принципи поєднуються в етичному гедонізмі, оскільки люди справедливо або помилково вважають, що їхнє власне щастя сприяє загальному щастю всіх інших. Однак егоїстичний принцип, за якого приватне щастя особи важливіше, ніж загальне щастя всіх людей, несумісний з універсалістським принципом, згідно з яким людина повинна пожертвувати частиною власного щастя заради щастя інших. Для егоїста абсолютне благо – своє щастя, для універсаліста (утилітариста) – загальне щастя всіх людей. На думку О. Артемьевої, формулювання цих методів етики містить суттєві недоліки: по-перше, не запропоновано жодного раціонального обґрунтування для примирення егоїстичного й утилітаристського методів; по-друге, не знайдено раціональної основи для примирення ключових моральних вимог раціональної розсудливості й раціональної доброзичливості. Тому, нормативна система Г. Сиджвіка «не може не бути суперечливою» [2, с.175]. Проте, з позиції самого вченого, обидва принципи самоочевидні, їх неможливо розглядати один без одного; натомість не поєднання він пояснював властивою практичному розумові дуальністю [8].

За допомогою методів етики філософ намагався визначити поняття вищого блага. Для людини – це те, що підтримує життя в аспекті свідомості, а не в

біологічному аспекті. Хоча, не кожна свідоме життя можна вважати вищим благом, оскільки життя містить і задоволення, і страждання. У зв'язку з цим вище благо – щастя, а щастя мислитель ототожнює зі задоволенням. Як вважає О. Артем'єва, щастя філософ обирає вищим благом, бо воно є «безумовною метою прагнень людей, критерієм оцінки їх вчинків і основою для вибору» [1, с.138]. Щастя – позаморальна категорія, і воно слугує для обґрунтування дій людини та всіх сфер її життя.

Утилітаризм інтуїтивно погоджується: прагнення задоволення або уникнення болю – єдині раціональні мотиви в діяльності індивідів. Але, чесні та справедливі мотиви та дії не завжди означають, що наслідки цих дій будуть справедливими.

Вихідне положення універсалістського гедонізму стверджує: щастя кожного індивіда важливе, і немає індивідів, чиє щастя було б важливіше за щастя інших. Тому моральні чесноти – доброзичливість, щедрість, громадянство – сприяють зміцненню утилітаризму. Відповідно моральними й етичними є дії, які слугують щастю більшої кількості індивідів. Очевидною проблемою утилітаризму, констатує Г. Сиджвік, є те, що кожен індивід повинен раціонально оцінювати не лише власне щастя, задоволення і біль, й задоволення та біль інших людей і суспільства загалом. Інша важлива проблема утилітаризму – розподіл загального блага, отриманого внаслідок дій багатьох індивідів, адже існує чимало способів для цього розподілу.

Мислитель критикує концепцію категоричного імперативу І. Канта за її неоднозначність і оманливість. Категоричний імператив – це діяти так, аби максима дій стала універсальним законом. Г. Сиджвік стверджує: категоричний імператив руйнує відмінність між суб'єктивним і об'єктивним моральним обов'язком. Людина може суб'єктивно відчувати, що вона діє правильно, виконуючи категоричний імператив, але об'єктивно чинитиме неправильно.

Концепцію Канта про свободу волі учений також критикує за нездатність розрізнити свободу і раціональність. Для Канта, моральна свобода людини залежить від того, наскільки раціонально здатна діяти особа. Коли людина діє раціонально, то вона дотримується категоричного імперативу, і максими кожної дії будуть здатні стати універсальним законом моралі. Однак Г. Сиджвік стверджує: моральна свобода – це свобода вибору між правильним та неправильним, і це свобода вибору діяти раціонально або нераціонально. Кантова інтерпретація істинної свободи неоднозначна і залишає відкритим питання щодо співвідношення «раціональної» свободи та «моральної»: чи це одне й те ж. Неоднозначність також притаманна Кантівській концепції автономності волі.

Головне положення теорії та політики й етики – утилітаризм. Тому Г. Сиджвік бере до уваги розуміння про користь і вважає, що кожен індивід, а також уряд повинні діяти з метою створення більшого щастя для людей і для всієї спільноти. Як і Дж. Бентам, він стверджує: прагнення задоволення або ж уникнення болю визначають людські мотиви. Подібно до Дж. Мілля, Г. Сиджвік пов'язує користь зі суспільною практикою. Але існує ще дуже суттєва відмінність. Так, за Дж. Міллем, свобода пов'язана з принципом користі. Саме розвиток свободи індивіда сприяє досягненню щастя не лише окремого індивіда, а й суспільства загалом. Щастя окремої людини, залежить від щастя інших. Кожен індивід може реалізовувати свої можливості, не заперечуючи такої можливості для інших. Утилітаризм в інтерпретації Дж. Мілля не має егоїстичної тенденції; він відмовляється від підрахунку задоволень, вважаючи духовні задоволення вищими над чуттєвими. Учений наполягає, що кожна

людина має рівні з усіма права на реалізацію власних бажань та прагнень. Навіть тоді, коли в індивіда відмінна думка від більшості, ніхто не може змусити змінити її [3]. Саме це твердження про рівність і рівноцінність свободи кожного індивіда дає підстави послідовникам Дж. Мілля вважати його соціальним лібералом. З погляду Г. Сиджвіка, утилітиразим – користь, зумовлена егоїстичними задоволенням або універсалістськими. Проте, не кожна людина здатна раціонально визначати мотиви своєї поведінки, навіть мету власної діяльності, тим паче суспільства. Тому, філософ акцентує: соціальна рівність – неможлива. Не всі люди можуть рівною мірою претендувати на участь у політиці, в тому числі прийнятті політичних рішень. Соціалістичний принцип рівності не можливо реалізувати ані політично, ані економічно. Зауважимо: Г. Сиджвік – утилітарист, але без ознак соціальної рівності він представляє розкол, який відбувається з утилітаризмом, що відображається і на розподілі лібералізму (класичний та соціальний). Утилітаризм Г. Сиджвіка, радше економічний, ніж політичний. Він потребує більше економічних свобод для людей, котрі сприятимуть економічному прогресу Британії.

За Г. Сиджвіком, держава повинна гарантувати свободу та права індивідів. Він пропонував дещо відмінне бачення прав людини. У праці «Начала політики» філософ: констатує «Право – це обов'язок, з усіх поглядів... право це відносини щодо особи, якій право є корисним» [7, с.35]. Так, право на захист приватної власності особи для інших осіб означає обов'язок не шкодити цій приватній власності; право на освіту визначає обов'язок організувати можливість навчатися. Право не завжди означає свободу. Скажімо, у випадку з правом на освіту складно стверджувати про свободу, однак чітко простежується обов'язок. Найбільше обов'язків у сфері реалізації прав покладено на уряд та державу. Права людини визначають мету діяльності уряду; уряд через дискусії визначає інструменти та засоби для досягнення мети. Дискусії, а не тиск, переговори, а не фізична сила, обговорення, а не війна – це засоби раціональної побудови політичної організації, методи політики, що стали можливими завдяки прогресу людства.

Як і Дж. Мілля, Г. Сиджвік переконаний: прогрес суспільного напрямку пов'язаний з освітою. Просвітництво, наголошує Г. Сиджвік, сформувало нових людей з іншим менталітетом. Технічний прогрес допоміг небагатим людям заробляти гроші унаслідок створення власного бізнесу, а відтак – підніматися соціальною драбиною. Суспільство, що виникло, мало чисельніший та багатший середній клас, який дав бідним значні шанси на краще життя в економічному та соціальному вимірах. Саме тому, переконаний Г. Сиджвік, кінець XIX ст. становить поворотний пункт у політичних системах світу. Європейські країни будуть змушені, так чи інакше, перебороти залишки феодалізму та запровадити реальну демократію, дати людям свободу, необхідну для створення реального представницького уряду.

Англійський дослідник С. Колліні, розглядаючи есеї та виступи Г. Сиджвіка, вважає, що він був прихильником ще однієї цінності лібералізму – політичного розвитку; досліджуючи історичні форми та види політичних спільнот, учений неодноразово застосовує термін «закони політичного розвитку». Це засвідчує об'єктивність політичних змін та можливостей їхнього раціонального пізнання [4, с.136].

У згаданій праці «Начала політики» Г. Сиджвік, наслідуючи Платона та його твір «Держава», пропонує для обговорення ідеальну форму держави, яка

відповідатиме вимогам часу. Мислитель вважає: сучасний рівень життя людей, рівень технічного прогресу та й самі люди, котрі мають іншу ментальність під впливом освіти, можуть раціонально визначити нову ідеальну форму політичної організації. Така раціональна форма повинна стати результатом дискусій, публічних обговорень. Підсумком, у дусі ліберальної традиції, Г. Сиджвік вбачає укладання угоди між новим урядом та громадянами. Саме переговори, угоди – головні механізми політики.

Описуючи свою форму правління Г. Сиджвік намагався знайти певний ідеал, що має теоретичну тяглість ще від теорії Арістотеля, який вважав найкращою формою правління політію – змішану форму, з елементами демократії й олігархії. На думку Г. Сиджвіка, у сучасних умовах знайти та досягнути політичний ідеал можливо. Цей ідеал – демократична форма правління, яка повністю відрізняється від феодальної держави – вона містить конституцію, яка чітко визначає роль різних сил, що становлять представницький уряд, а також захищає свободу слова. Саме конституція та свобода слова – головні засади демократії сучасного цивілізованого світу. Тобто, на думку Г. Сиджвіка, демократія не описує форму правління (як це було в Арістотеля), це – державна система, яка повинна застосовуватись до кожної форми правління – чи то президентська республіка у Франції, чи конституційна монархія у Британії. Демократія, за визначенням філософа – сучасна форма суверенітету уряду, найкращий та єдиний спосіб для управління сучасною державою.

На переконання філософа, демократія у вигляді системи є неминучим наслідком індустріалізації. Поява фабрик та заводів призвела до виникнення робітничого класу, він у свою чергу має стійку потребу в свободі слова, що допоможе уникати адміністративного тиску. Важливе місце посідає потреба розбудувати діалог між робітниками та роботодавцями, що дає змогу уникати конфліктів, запобігає становленню диктатури бідних. Робітники стають політичним класом, який за вагомістю в політиці рівний класові багатих роботодавців; такою ж вагомою є частка робітників у благополуччі держави, а тому заслуговує на політичну участь. Демократія і вибір правителів дає чимало шансів на збереження миру в державі, адже повага до уряду, обраного самостійно значно більша, ніж до уряду нав'язаного суспільству.

Демократія передбачає інститути представництва – представницький парламент і уряд. Кожен клас має право на участь та представництво в уряді, всі соціальні групи є рівними під час його формування. Однак, певні суспільні групи не мають належної кваліфікації для роботи в уряді. Достатній рівень знань для творення законів та регулювання суспільним життям, як правило, демонструє верхівка суспільства, члени котрої спроможні здобути добру освіту. Нижні верстви такої можливості не мають.

Дилема полягає в тому, що водночас необхідні кваліфіковані особи при владі й рівність серед усіх соціальних груп і представницьких інститутів. Г. Сиджвік усвідомлює: сучасне суспільство політично не сформується, коли не буде представлено всіма громадянами водночас країна не буде правильно керована, якщо члени парламенту недостатньо кваліфіковані. Представники меншості багатих могли б керувати країною, так як володіють кваліфікацією, однак бідних є більше. Чи означає це, що меншість багатих буде змушена підкорюватись бідним? Як люди з нижчих верств суспільства можуть зробити правильний вибір та визначити людей з належною кваліфікацією для управління державою? Ці проблеми, на думку Г.

Сиджвіка, можна розв'язати завдяки договору, адже ця проблема стосується законного управління й організації країни, а також практичних функцій уряду. Положення, які стануть предметом обговорення у суспільстві, такі: кількість членів парламенту, мінімальна освіта кандидатів на посади у представницькій системі; відсутність винагороди для членів парламенту й уряду. Що більша кількість то більше шансів на кваліфікованих спеціалістів. Вимога мінімальної освіти – кожен кандидат повинен продемонструвати хоча б два роки вищої школи, а це підвищить і кваліфікацію уряду, і парламенту. Відсутність заробітної плати дозволить лише багатим людям з певним рівнем кваліфікації займатися державними справами та обмежить доступ некваліфікованих осіб. Поєднання цих трьох чинників підвищить рівень кваліфікації інститутів представництва, зменшить ризики корупції.

Сучасне суспільство, вважає Г. Сиджвік, має бути кероване лише представницьким урядом. Саме тому, можливі певні домовленості та винятки для нижчих верств суспільства, котрі повинні мати своїх представників. Наприклад, виборці з округу можуть з власних коштів виплачувати заробітну плату своєму кандидатові, щоб компенсувати його час витрачений на роботу в парламенті. Безсумнівно, ця практика не є демократичною. Пропоновані винятки та обмеження не відповідають демократичним стандартам. Однак, саме у такий спосіб мислитель хотів запобігти пригнобленню одного соціального класу іншим. Таким чином, демократія, запропонована ним, є ідеалом Арістотеля, яка містить елементи демократії та олігархії. Хоча, складається стійке враження, що ця форма правління, тобто державна система, за Г. Сиджвіком, прагне уникнути конфліктів, а не розв'язати їх.

Для політичного розвитку уряд відіграє основоположну роль. Як зазначають дослідники, Г. Сиджвік наголошує, що уряд повинен надавати послуги заради досягнення загального щастя [6]. Цей погляд відмінний від позицій Дж. Мілля, який вважає, що уряд повинен розвивати гуманність та сприяти розвитку своїх громадян. Також Г. Сиджвік за допомогою уряду вирішує проблему дуальності практичного розуму – уряд вирішує труднощі різноманітності прагнень та інтересів, які часто людина не може розв'язати самостійно. Це ще одна причина, яка вимагає особливої кваліфікації від членів уряду, тому утилітаризм Г. Сиджвіка ще називають елітарним, урядовим.

Мислитель називає також чинник, який сприяє розвитку політичних систем, – це освіта. Лише освічені люди здатні раціонально осмислювати мету держави та суспільства, власні цілі. Вони висувають перед собою питання: чому я так чиню або ж повинен вчинити, а це головна проблема етики за визначенням філософа. Такі твердження зумовлені власним досвідом Г. Сиджвіка, який працював у Кембриджському університеті, де було запроваджено вечірнє та дистанційне навчання.

У «Елементах політики» провадиться думка про можливість укладання договору між суспільством та представницьким урядом. Договір відображає неоднозначності цього періоду: необхідність модернізації правління та страх перед громадянською війною, яка може бути спровокована політиками. Тому правила і концепції закону, описані Г. Сиджвіком, мають на меті уникнення шкоди, збереження від ситуацій політичного глухого кута, що через конфлікти політиків здатний паралізувати країну. Коли ж це все таки станеться, то жоден закон не зупинить

корупцію або безглузді конфлікти. Лише мораль, на переконання Г. Сиджвіка, допоможе уникненню серйозних проблем у соціальних спільнотах.

Договір в сучасній державі повинен базуватися на принципах індивідуалізму, а також враховувати інтереси впливових соціальних груп. У часи Г. Сиджвіка такими групами вважалися робітники та роботодавці. Договір – своєрідна передумова для законотворення; він визначає інтереси, котрі буде захищено, які права, свободи та обов'язки виникають для громадян держави. Договір уможливує існування соціальної спільноти [7, с.77]. На нашу думку, договір у розумінні Г. Сиджвіка визначає не лише соціальну спільноту, а й політичну організацію та уряд, оскільки передбачає обсяги послуг, що повинен уряд надавати громадянам.

У процесі укладання договору встановлюються і межі компетенції уряду. Як зазначалося, Г. Сиджвік переконаний: політичне життя громади засновується на індивідуалізмі та повазі до людини. Тому уряд повинен не втручатися у сферу індивідуальних свобод. Мислитель чітко визначає сфери, в яких діяльність уряду є обов'язковою – безпека (внутрішня і зовнішня), оподаткування, регулювання ринку землі. Захист свободи і життя громадян змушує уряд утримувати армію та поліцію. Податки уряд має визначати на засадах утилітаризму, і вони повинні бути рівними для всіх. Питання землі є актуальним з двох причин: 1) земля є спільним благом, від неї залежить загальне щастя громади, 2) інтереси великих землевласників становлять значну частку в системі інтересів суспільства [7, с.155–170].

Необхідно аби, моральний закон працював із позитивним правом, оскільки вони доповнюють один одного, а це дає змогу уряду отримати більший контроль над людьми. Усі громадяни повинні підкорятися законам, ніхто не може їх ігнорувати, порушники закону мають бути покарані. Кожен громадянин повинен знати закон, тому для цього необхідна спеціальна освіта, хоча, навіть практикуючі юристи досконало не знають законів. Роль морального закону, що виховує у людей певні моральні стандарти, також полягає у наданні найпростішим людям основних знань у галузі права.

Поняття морального закону складається з правил, котрі формує громадська думка: люди сприймають дії інших людей, відповідно до моральних принципів, які базуються на загальній думці спільноти стосовно різних життєвих ситуацій. Моральний закон різний – він залежить від соціального класу, географічного положення, історії спільноти. Це природна свідомість людей, котрі живуть разом, вони запроваджують певні правила, щоб мати можливість жити разом мирно. Моральність міститься також в сфері освіти інших; навіть неосвічені люди завдяки моралі знають, що вбивство, крадіжки, брехня неприпустимі у спільноті. Вчинивши їх, особа буде морально усунута від громади або покарана за допомогою позитивного закону.

Учений визначає моральний обов'язок як правильні дії, що базуються на моральних мотивах; це зобов'язання стосовно чогось або когось. Моральний обов'язок – обов'язок про свою сім'ю, друзів, обов'язок перед громадою, державою, перед тими, хто допомагав, обов'язок допомагати тим хто цього потребує. Чеснота – цінна якість, що виявляється у належній поведінці, яка виходить за межі морального обов'язку. Практична мудрість і раціональний самоконтроль є інтелектуальною чеснотою. Справедливість, сумлінність, істинність, вдячність, великодушність, мужність і смиренність – моральні чесноти.

Різниця між позитивним та моральним законом, на думку Г. Сиджвіка, полягає передовсім у покаранні. Найгірше покарання за моральним законом – ізоляція та вигнання зі спільноти, а за позитивним – смертний вирок. Існують також інші відмінності: позитивний закон, як правило, записаний, схвалений, офіційно зареєстрований, його норми застосовуються у судах. Моральний закон містить правила, які не є офіційно записані, люди мусять їх змінювати в процесі зміни свого проживання, оскільки мусять звикати до менталітету та правил нової спільноти.

Завдання морального закону – виховання сорому та розуміння того, що людині важко бути вилученій зі спільноти. Позитивний закон покликаний керувати країною, він фактично створений на прикладах тих, хто намагався вчинити неправильно. Завдання закону – запобігання його порушення. Мораль навчає та попереджає дії, які можуть завдати шкоди через страх сорому та вилучення зі спільноти. Позитивний закон сильний своїм жорстким покаранням. Етичний інтуїтивізм стверджує, що належна поведінка визначається правилами або принципами, які відомі інтуїтивно. Правильність або неправильність дій може бути відома інтуїтивно, навіть якщо наслідки цих дій не були визначені. Г. Сиджвік вважає, що мораль неможливо пізнати раціонально, і не варто намагатися її раціоналізувати. Завдяки моралі утилітаризм набуває змісту, завдяки ж утилітаризму можна сконструювати вище благо для індивіда та суспільства.

Представницька система, як і кожна політична організація, що прагне ідеальних дій, повинна бути обмежена «не лише мораллю членів уряду – законом Бога, релігійним обов'язком тощо – а й мораллю, яка домінує у спільноті» [7, 27]. Коли мораль обмежуватиме уряд та суспільство, тоді буде можливість контролювати надмірний політичний ентузіазм, що може виникати з різних причин. Закон також обмежує і суспільство, і уряд, але закон гнучкіший, він дає змогу визначати належну поведінку відповідно до ситуації, що склалася, та відповідно до існуючих інтересів [7, 27]. І все ж принцип раціоналізації простежується тут: суспільство саме повинне визначати норми і правила, на основі котрих здійснюватиметься управління державою. Г. Сиджвік вважає, що закон має бути сучасним, представляти інтереси кожного громадянина. Водночас мораль повинна зберігати своє значення у суспільстві. На думку філософа, закон та інститути еволюціонують зі збереження моралі.

Отже, Г. Сиджвік переконаний: політичний розвиток суспільства відбувається за історичними законами, а політична система – еволюціонує, як і економічна. Проте історія не може дати нову якість політичної системи та її інститутів; цю нову якість мають установити індивіди та їхні об'єднання на засадах принципу раціоналізму. Здоровий глузд повинен лежати в основі політичних змін, керуючись ним, індивіди зможуть досягати щастя та самовдосконалюватись. В умовах кінця XIX – початку XX ст. раціонально необхідною є демократія, що за Г. Сиджвіком постає не лише способом правління, а й комплексною політичною системою державного управління. Як реформатор-ліберал мислитель виступає за зміни, збереження особистих свобод індивідів, хоча й залишається традиціоналістом – суспільство не може відкинути звичаї та традиції; крім того, кероване та обмежене мораллю воно здатне досягнути більшого; мораль не є повністю раціоналізована; право вибору завжди залишає можливість діяти ірраціонально, тому раціональне

впорядкування політичної дійсності повинне залишати індивідам простір для особистого, не завжди раціонального вибору.

Теорія Г. Сіджвіка неоднозначна. Він розглядав багато питань, котрі дотепер дискутуються у політичній думці. Це питання формальної та реальної справедливості, реалізації принципу рівності, ролі та значення права, закону та моралі. Водночас мислитель – один з перших, хто визначає уряд як агенцію, що має надавати послуги суспільству, а також компетенцію діяльності уряду, потребу в соціальному діалозі між соціальними групами. Ці та інші питання не втрачають актуальності й сьогодні.

Список використаної літератури

1. *Артемяева О.В.* Генри Сиджвик о высшем благе / О.В. Артемяева // Этическая мысль. – М.: ИФ РАН. – 2003. – Вып.4. – С.121–142.
2. *Артемяева О.В.* Концепция моральной рациональности в «Методах этики» Генри Сиджвика / О.В. Артемяева // Этическая мысль. – М.: ИФ РАН. – 2002. – Вып. 3. – С. 166–184.
3. *Милль Джон Стюарт.* Про свободу: Есе /Джон Стюарт Милль ; пер. з англ. – К: Основи, 2001. – 463 с.
4. *Collini Stefan.* The ordinary experience of civilized life: Sidwick's politics and the method of reflective analysis / Stefan Collini // Essays on Henry Sidgwick; ed. by Bart Schultz. – Cambridge: Cambridge University Press, 2002. – с. 333–368.
5. *Kloppenber James.* Rethinking tradition: Sidgwick and the philosophy via media / James Kloppenberg // Essays on Henry Sidgwick; ed. by Bart Schultz. – Cambridge: Cambridge University Press, 2002. – с. 369–396.
6. *Nakai Daisuke.* Sidgwick and the Utilitarian Economic Thought /Daisuke Nakai [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ier.hit-u.ac.jp/extra/symp110313/Nakai.pdf
7. *Sidgwick Henry.* The Elements of Politics / Henry Sidgwick. – Adamant Media Corporation, 2005. – 587 p.
8. *Sidgwick Henry.* The Method of Ethics, 7thedn. / Henry Sidgwick. – Indianapolis: Hackett Publishing Company. 1981. – 528 p.

Стаття надійшла до редколегії 15.04.2014

Прийнята до друку 10.05.2014

RATIONAL ORDER AND PERFECT DEMOCRACY IN THE HENRY SEDGWICK CONCEPT

Zynoviy Burychko

*Ivan Franko National University of Lviv, Institute of Philosophy,
Department of theory and history of political science
Universytetska str., 1, 79000, Lviv, Ukraine*

This paper presents a theory of Henry Sidgwick – English Liberal and utilitarian – about rational implementation of the ideal state system, which is democracy. It is determined that the regulation of relations and the regulation of social life can not be entirely rational, but ought to rely on moral law that is often intuitive.

Key words: liberalism, utilitarianism, democracy, higher benefit, equality, representative government, intuitivism, hedonism, morality, moral law.

РАЦИОНАЛЬНЫЙ ПОРЯДОК И ИДЕАЛЬНАЯ ДЕМОКРАТИЯ В КОНЦЕПЦИИ ГЕНРИ СИДЖВИКА

Зиновий Буричко

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
философский факультет, кафедра теории и истории политической науки
ул. Университетская, 1, 79000, г. Львов, Украина*

Рассматривается теория английского либерала и утилитариста Г. Сиджвика о рациональном введении идеальной государственной системы, какой является демократия. Определено, что упорядочение отношений и регулирования общественной жизни не может быть исключительно рациональным, а должно основываться на нравственном, часто интуитивном законе.

Ключевые слова: либерализм, утилитаризм, демократия, высшее благо, равенство, представительное правительство, интуитивизм, гедонизм, мораль, нравственный закон.